

ACC. N:R M. 42209:1

1

HORNSKEDAR OCH ANDRA FÖREMÅL AV HORN.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Användning. Skedar av trä användes längre tillbaka. Någon exakt tid då endast träskedar använts kan icke uppgivas. Gamla matskedar av trä brukade sällan finnas bland äldre persons efterlämnade tillhörigheter i början av 1900 talet. Hornskedar voro ganska allmänna och brukades i början av 1900 talet, som matskedar i vardagslag. Varje hushåll hade sådana skedar. Det var vanligt, att de olika familjemedlemmarna hade var sin sådan sked, med sina initialer inskurna å skaftets baksida. I mitt hem upphörde bruket av hornskedar före 1910, men i många lantbrukarehem användes sådana flera år senare. Matskedar av aluminium, som efterträdde hornskedarna, voro trevligare att äta med, ty de togo mindre plats i munnen. De voro därtill billiga i inköp. De voro icke så starka som hornskedarna, vilka voro så gott som outslitliga. Skedar för mjölkskumning funnos. De voro mycket större än matskedarna och hade längre skaft. Detta var i övre ändan böjt till en krok, så att skeden kunde hängas på en spik i köksväggen. En sådan skumsked användes även till skumning av kokande saft, lingon m.m. Som det i bondehemmen fanns gott om mat-

Luf. 86
1

skedar av horn, medförde icke arbetsfolk sådana i denna trakt. Av horn fanns det i hemmen flera föremål t.ex. kammar, snusdosor, vävskedskrokar, fjälsterhorn, tandpetare, hårpilar och pekpinnar. Kruthorn var det gott om, men de användes sällan, ty bössor av mynningsladdartyp voro ur bruk. Inköp av hornsaker gjordes vanligen å marknaderna. Dit kommo tillverkarna och sålde sina alster.

Tillverkning av hornföremål. Oscar Karlsson Perstorp berättade, att han i sin ungdom kände en numera avliden person i V. Forestad, Riseberga socken, vilken var toffelmakare till yrket, men som även tillverkade snusdosor av horn. Hornet kokades mjukt, skars i lämpliga bitar och pressades i formar till dosor.

Svarvare Albert Johansson Perstorp, född 1878, berättade, att hans fader Johannes Nilsson i Strandböke i Vestra Torups socken, tillverkade många olika alster av horn. Nilsson var född 1851 i Riseberga, där hans fader var hornmakare. Av honom lärde han sig tillverkningskonsten. Nilsson bosatte sig i Strandböke i V. Torups socken, där han inköpte ett litet lantbruk. Vid sidan av lantbruksgöromålen ägnade han sig åt hornmakeriet. Detta bedrev han ända

till sin död 1935, med undantag för några av de sista levnadsåren, då han var sjuklig. Ingen av hans tre söner ägnade sig åt detta hantverk, enär det icke ansågs lönande, men Albert hade lärt sig hur det gick till och mindes de olika tillverkningsprocedurerna. Hornet köptes av slaktare och garvare till ett pris av 3 öre pr styck. Nilsson, i trakten vanligen kallad "skedmakaren", kokade icke hornet, i motsats till ovan nämnde Forestadsbo, utan uppvärmdes det med eld av smala trästickor, det hade före uppvärmningen avsågats i lämpliga delar. Medan hornet var mjukt av uppvärmningen täljdes det till ämnen. Ämnen insattes varma i pressar av bokträ. Sådana pressar fanns för varje särskilt alster. Endast ett horn kunde värmas och bearbetas åt gången. Hornen voro ko-, ox-, tjur-, vädurs-, och bockhorn. Innanmätet, "stegeln" (på göingedialekt stejeln) föll ut då hornet var varmt. Det såldes till en person i Hörja socken, som hade en benstamp, där det stampades och maldes till gödning e.d. De verktyg Nilsson använde voro knivar, raspar och filar. Arbetsbänken kallades disk och var försedd med hyllor. De alster av horn som Nilsson tillverkade voro huvudsakligen matskedar, kruthorn, skohorn, skedkrokar

och fjälsterhorn. Snusdosor gjordes mest som hobby. Fjälsterhornen tillverkades utan uppvärmning, de endast tillformades. Kruthornen och skedkrokarna gjordes av tjurhorn, dessa voro tunnare och därför lämpligast därtill. Hornarbetena putsades efter upptagandet ur formarna genom skrapning med en skarp kniv och raspning, samt polerades genom gnidning med bokaska, som utgjorde resterna av brasan i en kachelugn eller sättugn. Aska från spisar med roster dugde ej. Därefter insmordes alsterna med smörjolja och avtorkades med en ren handduk. Pr dag kunde ett dussin hornskedar göras. De buntades i buntar om ett halft dussin. Försäljningen av färdiga arbeten försiggick mestadels å marknader och sköttes av tillverkaren själv. Skohorn lämnades i butikerna. Apoteken voro köpare av vissa typer av skedar. Priserna voro under 1800 talet omkring 17 öre (1 daler) för skedarna och samma priser gällde för skohornen. Vad de övriga arbetena kostade kunde Albert Johansson icke erinra sig. De verktyg hans fader använde hade enligt vad han tyckte sig minnas, inlösts av något museum, troligen Hälsingborgs. Som Johansson i barndomen i någon mån varit sin fader behjälplig, trodde han sig kunna göra hornarbeten, om han hade verktyg.